

Det Syvende Capitel.

Om det øvrige i Kiøbenhavns Amt, særdeles

Amager-Land, samt adskillige Slotte og

Lystgaarde i Kiøbenhavns Egn.

I de trede næst foregaaende Capitler er handlet saa udførligen, som Øyemærket udkræver, baade om Kiøbenhavns-Amt i Almindelighed, og om den Kongelige Residentz-Stads nærværende Tilstand i Særdeleshed. Men da til samme Amt og Stadens nærmeste Egne, endnu henhøre adskillige Ting, som i en almindelig Lands-Beskrivelse, ikke bør forbigaaes, saa bestemmes dette Capitel til videre Efterretning derom.

Amager-Lands Ind-byggere. Amager-Land er allerede beskrevet i Almindelighed og saa vidt det gjør en Deel af Kiøbenhavns-Amt, men da Indbyggerne, hvis Forfædre var en Hollandsk Colonie, indkommen i Kong CHRISTIANI II Tiid, have meget saadant, som adskiller dem fra de øvrige Siælandske Bønder, saa behøves her at give nogen videre Efterretning om dem og deres Oprindelse. Denne beskriver ARILD HVIDTFELD i bemeldte Kongens Levnet pag. 42 edit. In 4 to saaledes: ”Anno 1515 lod han (Kongen) forhandle udi Vaterlandene udi Holland, at hid skulde indkomme nogle Hollænder at boe, hvilke han tilsagde stor Frihed, og paa (215) Foraaret 1516, kom her nogle ind, hvilke han indgav en Bye paa Amager, at boe paa, kaldes Hollænder-Byen, hvortil Dronningen meget Hialp, fordi det Folk, særdeles veed at omgaaes med Ost, Smør, Løg, Rødder, Hauger at anrette og Vildgaase-Sang, hvilket var et evigt Gavn for Kiøbenhavns-Bye, end paa denne Dag. Kongen blev siden de Hollænder saa tilgeneget, baade for Dronningens og Sigbrits Skyld, ja fordi det er et nærigt Folk, at han haver været tilfreds, at alt Riget, alle Kiøbstæder og Landsbyer, med dennem havde været besat, som de og udi de Dage vare fast myndige, thi ikke alleneste de, men og de Skotte og andre fremmede bleve forlænet med Rigens Slotte og Læn paa Genant, og mange Steder paa Øer og Landsbyer, findes Hollænder, indplantet paa den Tiid her i Riget, som siden stedse haver boet her. Da blev og Sprov besæt med Hollænder, men siden flytte til Byttøe i Falster. Helsingør ville han slet indgive Hollænder, men de Danske, som havde Eyendom og Adkomst, ville ikke rømme, hvorudover haan blev den Bye fast unaadig.

Saavidt A. HVITFELD. ”

Imidlertid var det ikke den heele Øe Amager, som blev Hollænderne indrømmet, ney ikkun Maglebye og Dragør paa Landets Øster Ende, hvorimod det største og Staden nærmest liggende Kirke-Sogn kaaldet Taarnebye (*). Bestaaende af 7 Landsbyer, beholt sine gamle (215) Indbyggere.

(*) Taarnebye Kirke som er Kiøbenhavns Universitæt tilhørende, haver smukke Ornamente, et Orgelværk, og paa Taarnet et Seyerværk, samt Kaaber-Tag og en Tilbygning med Hvelvede Begravelser. Strax ved den Landsbye Kastrup o dette Sogn, er opfyldt et Sandrif i Havet, kaldet Kastrups-Knæe, som gjør en liden Skibshavn. Derved er af den Kongelige Bygmæster Jacob Fortling, anlagt et stort Kalkbrænderie og tillige opført en anseelig Grundmuret-Gaard, i hvilken Fabriqveres adskillig Steentøy og særdeles en Mængde af Sukker-Former, som ikke alene forsyner alle Kiøbenhavnske Rafinaderier, men ogsaa forsender meget af sit Arbeyde til andre Steder ved Øste-Søen.

Endskiønt nu disse vare nogle hundre Familier, og hine derimod, efter Tradition, af Begyndelsen ikkun 24, saa haver dog disse sidste draget de første efter sig, eller til samme Exempels Efterfølgelse, ikke alene i Ager- og Hauge-Dyrkningens Maade, samt anden Brug og Næring, men ogsaa hvad deres Klædedragt og adskillige Leve-Maade angaaer. Om begge Slags Folkefærd, særdeles den Hollandske, haver jeg længe siden samlet og udgivet alle de Efterretninger, som kunde have, og ladet dem trykke i vort Danske Videnskabs Societæts Actis T. III pag. 121 seqv. Under følgende Opskrift: Kort Efterretning om nogle Coloniets eller fremmede Folkes Ankomst og Forplantelse her i Dannemark, særdeles om Amagerne og flere fra Nederlandene her ankomne. Derhen forvises de Læsere som begiere udførligere Kundskab, den Sag angaaende, særdeles deres fornyede og forbedrede Privilegier, Love og Vedtægter, saavidt jeg af da nærværende Amts-Forvalter Hr. Cammer-Raad Juel fik Underretning derom. Her vil jeg alene igientage det lidet, som sammesteds pag. 141. seqv. Meldes om deres Sprog, Rettergang, Klæde og andre ey almindelige Ting. (217).

Deres Sprog. Sproget angaaende, da have deres Forfædre talet reen Hollandsk, og deri holdet deres Gudstieneste og Rettergang, men ved Tiden Længde er det bleven en Miskmask af Hollandsk, Plattydsk og Dansk, saa at ingen Hollænder nu forstaaer den tilfulde, hvilke sees saavel af deres Anno 1715 udgivne Psalmebog og Catechismo, som af den tilforn anførte Vedtægt, i deres nu brugelige blandede Maal. Af den Aarsag har de ondt ved at faae en Præst, som de kunne forstaae i Begyndelsen og indtil haan lærer deres Idiotismum. Dette har bevæget deres Kongelige Majestæt, Anno 1735 at sætte dem tvende Præster for én, nemlig en Plattydsk for at vedligeholde, efter Begiering, deres eget Maal, i hvilket de sætte en Slags Herlighed og ansee det som en Formuur af deres Privilegier; men derhos en Dansk, som den største Hob, baade i Hollænder-Byen og paa Dragør, der meest bestaaer af Danske, best kand forstaae og opbygges ved.

Rettergang og Øvrighed. Deres Øvrighed, Lov og Rettergang angaaende, da dømtes deres Sager fordem efter Nederlandske Love og Vedtægter, indtil de selv udbade sig af Kong CHRISTIANO IV. den Jydske Lov og Recessen pro norma, hvorfore de og nu staae under vores almindelige Lands-Lov, alleneste med den Undtagelse, at Arve-Gods deeles anderledes, nemlig efter Kong FRIDERICI III. Brev af 20 Augusti Anno 1667. Deres saa kladte Schulteis, som Amtmanden sætter med sine fire tilforordnede saa kaldte Schulteis, som Amtmanden sætter med sine tilforordnede Schepens eller Bisiddere, dømmer aller Sager inprima instantia. Fra ham gaae de til Amtmandens, og omsider til Høyeste-Rettens Paakiendelse. Bemeldte Schulteis, som i Byen Dragør holder sin Underfoged, haver temmelig Anseelse, og hans Befalninger eller Anstalter til god Orden og Skik, have vim legi, saa at Amtmanden ogsaa grundet (218) sin Dom derpaa, og de maa, i visse Tilfælde, efterleves end ogsaa af Tornebyes Indvaanere. Exempli Gratia, Schulteis har for mange Aar siden, gjort det til en ubrydelig Lov, at naar de kiøre til Torvs, da maae ingen, af hvad Bye han er, kiøre den anden forbi, enten i eller uden for Kiøbenhavn, men enhver skal, ligesom han kommer, blive i Linie, undtagen Schulteis eller Schouten selv, som har den Frihed, aat kunde kiøtr dem alle forbi. Denne Øvrigheds-Mand svarer til deres Skat og betaler den i en samlet Summa. Deres Amts-Seigl, som i Stevnemaal, Domme og deslige Tilfælde bruges, er Billedet af en Amager in Corpore med et Beggere i Haanden, og en Kurv med Urter paa Armen, hvilket, efter Sandsagn, foregives at være dem beskikket ved den Leylighed, at Salig Ober-Kammer-Junker von KNUT, som den Tids Amtmand, gav en Ordre, hvilken Schulteis tog i Tvivl, og derfor ey efterlevede, saasom han ey kiendte Amtmandens Haand og Seigl, hvor over de fik et bestandigt Amts-Seigl, som de maatte kiendes ved.

Klædedragt. Deres Klædedragt sees her daglig paa alle Gader, dog vil jeg beskrive den for deres Skyld, som ey have seet den. Mandfolkene studse deres Haar af, saa det ikke naar længere end til Skiorte-Kraven, som er særdeles rynket, med en smal Søm, og staaer lidet ud fra Halsen. Fligene paa deres Hatte opsæsteess ey, men henge flade og krummes lidet op ad. Deres Stads-Huer ere runde og temmelig store, bestaaende af blaa ulden flosset Garn, saa tunge at de veye vel 10 Pund, disse Huer skulle de, efter gammel Tradition, fordem have brugt som Skiolde og taget dem i venstre Haand, naar de duellerede paa deres Viis, nemlig med lange Knive. De bruge hverken Kiortel eller Kamisol, men have gemeenlig 2 eller 3 korte Trøyer, af hvilke (219) den yderste ikke naar længere end til Buxer-Linningen, og staaer ud med en stiv Kant fra Livet, gemeenlig af blaae Klæde. Deres Buxer ere vide og rynkede efter Søe-Mands Viis, og naar Amageren er i sin fulde Prydelse, har han i det mindste 5 par Buxer paa, som gjør hans Underdeel meget breed og anseelig. Deres daglige Strømper ere gemeenlig hvide; men naar de ere i deres rette Prydelse, have de sorte blaae Klædestrømper, og røde Charlagens Undertrøyer. Deres Skoe have spidse Hæle, og Over-Læderet ikke heftet videre til Under-Læderet, end saa vidt det gaer noget over Tærne; dernæst er en smal Strimmel over Foden og Vristen, hvor den med Bagstykkerne sankes og ey spendes, men bindes med Baand, i hvis Ender henge smaae Duske.

Qvindefolkets Dragt er denne: De Ugiftede gaee med blot Hoved og slettet Haar udi Solennitæter, og undertiden naar de komme til Kiøbenhavn, ellers ligesom Konerne, nemlig med en hvid rynket Hat. Paa Livet bæere de korte Trøyer med smalle Ermer, gemeenlig med smaae Opslag. Skiørterne, som ere enten af sort glindsende Lærret, eller blaae Klæde, heftes over Trøyerne, men gaee ikke længere end til lidet under det tykke paa Benene. Naar de ere i fuld Prydelse, skulle de have 8 á 9 Skiørter paa, tilligemed en Pels af hvid Skind, konstig syet og bestukken. De bæere gemeenlig sorte

Strømper, og Skoe næsten ligesom Mændenes. Deres Hals- Tørklæde eller Kraver have smaae Dufte og Knuder i Enderne. Paa Hovedet bærer de aldrende Koner en sort Carduans Hue med Foerværk om.

Reenlighed. Udi bemældte deres Klæder, saavel som i Omgang med al deres Arbeyde, ere Amagerne særdeeles reenlige, frem for andre Bønder-Folk, og lade deri intet falde af deres Fædernelands Brug, anseet, at (220) de endogsaa til Overflødighed toe, skylle og skrabe deres Kar og andet Huusgeraad, hvorved deres Melk og Smør, som tillige med Have-Urterne, 2 gange om Ugen offentlig salholdes i alle Kiøbenhavns Gader, fornemmelig paa det efter dem kaldte Amager-Torv, vinder en særdeles Priis, og haver stor Reenligheds Credit.

Mad. Slet saa reenligt synes det ey at kunde gaae til med den Mad, de daglig selv æde, eller i det mindste synes det, at Smagen maatte være underlig for en Uvaant, nemlig nesten al den Mad de æde Ugen igiennem, kaage de om Søndagen tilsammen i én eeneste stor Kiedel, og opvarme daglig deraf noget efter Fornødenhed. I Kiedelen legges efterfølgende ulige Species: 1.) Salter-Kiød og Flesk. 2.) Grøn-Kaal i en Garn-Pose eller Net. 3.) Hvid-Kaal i et andet Net 4.) Erter i en stor Krukke. 5.) Grød i en Pose. 6.) Gule-Rødder, Roer ec. Danske Folk, som tiene hos dem og antage deres Dragt, vænne sig snart dertil, efterdi de give god Løn. **Tarvelighed.** De leve alle tarvelig, gifte ikke deres Børn uden for deres Stand, og sanke gemeenlig stor Rigdom. Leyermaal hører man hart ad aldrig at begaaes imellem dem. Paa deres Brylluper og andre Samqvem, leve de tarvelig, sætte ingen Ære i at kunde drikke, og Drukkenskab har altid været foragtelig iblant dem. Derover opnaae de gemeenlig en meget høy Alder, og paa Slagsmaal findes gandske faae Exempler, med mindre det kand være imellem deres Tieneste-Folk. I deres Ord og Adfærd lade de see en Slags Gravitæt, endogsaa naar de tale med fornemmere Folk.

Leege. Dog gaaer deres Ærbarhed ey saa vidt, at de jo have adskillige Leege og Dantze imellem sig, samt egne Spillemand. Af Dantzene er særdeeles én, som skal vise en Øvelse i stor Behændighed, nemlig, da de (221) paa en lide Dynge Sand, sætte et hvalvt Beggere, og paa Beggeret et Eg. I det de dantze der omkring, give de et saa behændigt Stød med Foden til Beggeret, at dette flyver bort og at Egget ubeskadet bliver liggende paa Sandet. Den dantzende bliver ved, og kommer Egget saa nær at han meget lemfældig fatter det imellem begge Fødder, flytter det adskillige Gange, og endelig opleder under bestandig Dantzen sit Beggere, som han atter med Fødderne i en hoppende Dantz hvælver over Egget og omsider fremviser dette ubeskadt. Deres offentlige Leege, som indtil vore Tider, haver vedvaret, vare først om Fastelavns Tider at indelukke en levende Kat i en Tønde, naar denne var ophængt ved et Reeb, 6 á 8 Alen fra Jorden, imellem tvende Støtter. Der igiennem reed én Amager efter de anden, og med lange Stager, saasom temmelig Spyd, gave hver et vældigt Stød til Tønden, indtil saa længe Bunden gik ud, og den beængstede Arrestant slap sit Fængsel, efter lang Skrig og Klage, da dens Forløser blev det Adars Katte-Konge, og af sine Medbrødre holdet Skatte-fri. Deres Tieneste-Folk var det ikke tilladt at ride med dem, deres voxne Sønner rede hos Faderen naar han var bleven gammel. Samme Tiid havde de en anden Slags Leer, som bestod i at ophænge ligeledes imellem tvende Stager, en levende Gaas ved Fødderne, og at bstryge Halsen med grøn Sæbe, saa den blev gandske glat. Siden rede de igiennem, og grebe den saa længe om Halsen, at denne omsider fulgte med, og den Rytter, som beholt Gaase-Halsen i Haanden blev det Aars Gaase Konge (*). (222) Slige Daarligheder holdtes fordem, pro more & gustu feculi, meget folenniter, og i mange end ogsaa Fornemme og Høye Tilskueres Nærværelse.

(*) Om disse deres Lege siger V. BERINGIUS i det tilforn anførte fragmento OBSID. HAVN. Anecdoto. Nullæ huiv genti perpotationes, nullum fort. Latin. Side 222.

Nu synes det de gode Amagere indsee den Synd, der er i at underkaste Creaturet den piinagtige Forfængeligheds Tieneste, uden nogen Nytte eller Fornødenhed, saa de siden Anno 1733 har undholdt sig derfra, da deres Sogne-Præst Mag. Matthias Hwiid, ved en særdeles Prædiken overtalede dem til at lade det fare.

Enn Ting maa jeg endnu erindre, angaaende denne Hollandske Colonie, nemlig, at naar den mod Dannemark rasende ROBERT MOLESWORTH Cap IV. foregiver: Amagerne havde fordum haft store Privilegier, og besadde endnu nogle, men vare blevne Resten berøvede, og ventelig vilde med Tiden tabe dem alle, da er denne Spaadom om det tilkommende, ligesaa formastelig, som Beretningen om det forgangne grund falsk. On leur avoit accordé autresois de grands privileges, de quelques uns de quels ils jouissent encore aujourd'hui; mais les autres leur on tete retranchez, & ik est craindre, qu'ou n'en vienne peu á peu á les traiter comme les autress sujets. Denne Digts Usandhed behøver ingen anden Igiendrivelse, end at man erindre sig, hvad tilforn er anført til Beviis paa det som er tvertimod, og jeg tvivler meget, at vore (223) Hollændere paa Amager, efter et Aars Forsøg, skyttede om at bytte med Hollænderne i det Land, som deres Fædre vare uddragne af, hvor Almuens Frihed er stor i Ord og Indbildning, men ellers liden nok.

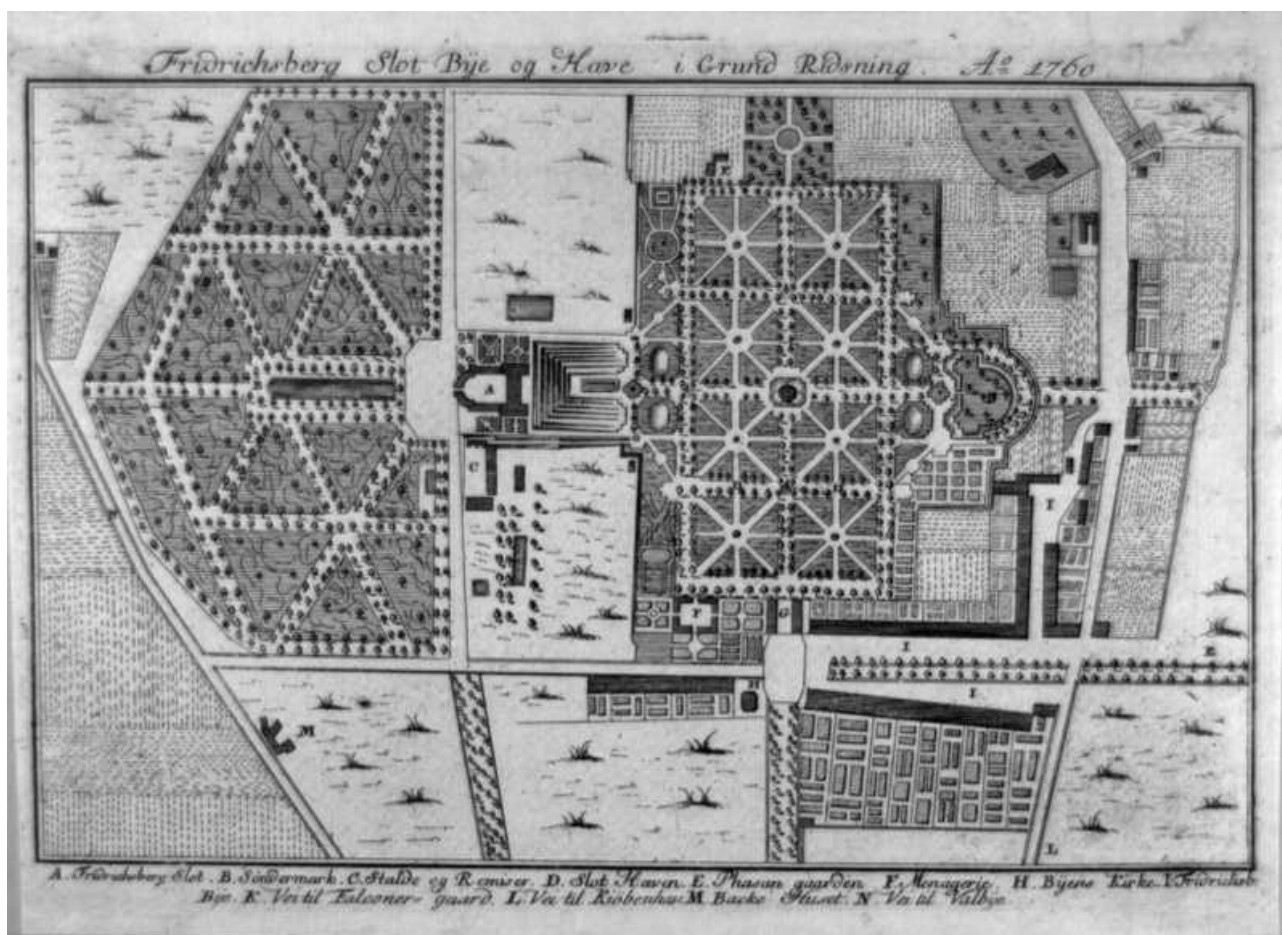
Vester Amager. Paa den anden eller vestlige Side af Kiøbenhavn, hvor Slottet og Byen Fridrichsberg nu ligger, var indtil dette Seculi Begyndelse, et andet Amager, besat med de rette Amageres Yngel og Afkom, nu blandet med andre Bønder og Borger-Folk, saasom nærværende Indbyggere af Friderichsbergs Bye. Dens Grund var i forrige Tider en Deel af Kiøbenhavns Ladegaards, samt underliggende Landsbyes Soelbergs Marker, men blev af Kong FRIDERICO III. Indrømmet saadanne Amagere, som for at vinde meere Rum, ville flytte her hid og fortsætte deres sædvanlige Næring. Dette skeede og man kaldte Byen til Forskiel, Vester-Amager, saa og omsider Printzens-Amager. Det sidste Navn blev brugeligt med forrige Seculi Ende, da Kong FRIDERICUS IV. saasom da værende Cron-Printz, fik den Egn indrømmet til sin Fornøjelse og lod bygge paa det Sted, hvor nu er Indgang til Haven, en liden Lyst-Gaard kaldet Printzens-Gaard, hvilken gav næstliggende Landsbye det Navn Printzens-Amager. Nu ere begge Deelee ikke meere i Brug, da Byen sædvanlig laaner Navn af Slottet og kaldes **Friderichsbergs Bye**. Dens nærværende Beboere klæde sig ikke meere som Amagere, siden de have faaet saa stærk en Blanding af andre Folk til at boe iblandt sig, saasom Kongelige Slots-Betientere, Fabriqveurs, Brygger, Bagere og om Sommeren en Deel Kiøbenhavnske Familier, hvilke for friskere Luft og magelige Spadseergang, her have deres Sommer-Huse. Dette gjør Fridrichsbergs Bye om ikke til en Kiøbstæd, saa dog til en skiøn Flek, og langt anseeligere (224) end andre Landsbyer. Dens deilige Situation paa en halv Miil fra Kiøbenhavn, og fra Vester-Broe Forstad, ikkun en Fierdingvey, den dobbelte Allee af store Linde-Træer, baade uden for og inden i Byen, og de ziirlige Huse, som efter haanden opbygges, gjøre den behagelig. For 30 Aars Tiid havde den ingen egen Kirke, men Kong CHRISTIAN IV raadede Boed paa den Mangel, ved en maadelig stor og meget smuk Kirkes Opbyggelse. Figuren er ottekantet eller næsten rund og hvor Tagenes Overdeel sankes, har den e ziirlig Taarn-Spitze, men indvortes smukke Ornamentter og et dobbelt Gallerie, som gaaer Kirken omkring.

Fridrichsberg Slot. Imellem denne Bye og Slottet, som den bære Navn af, er aleene de store Kongelige Lyst-Have, som med sine mange Bosquets og mellem løbende Alleer, lokke dagligen en Mængde af Kiøbenhavns Indbyggere her ud. Derover reiser sig omtrent paa 25 Alnes Høyde det

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus II, 1764

lidet Bierg, som gav den høye Stifter Kong FRIDERICO IV. Lyst til at bygge her det meget skønne Slot Fridrichsberg, hvilket dog ikke paa én gang blev saa stort og herligt, som det nu sees. Da høybemeldte Herre, som Cron-Printz, havde fuldendnet sin udenlandske Reise, fik han Lyst til at indrette sig et Sommer-Huus efter den Smag, som han i Italien til Frescati og anden Steds havde saaet paa Sommer-Huse af nyere Architectur. Til den Ende opførdes først paa det mellemste af Hovet-Bygningen, og efter et par Aars Forløb, de i lige Høyde ved begge Ender parallel løbende Side-Bygninger, saa at Slottet fik den Figur af et latinsk H.

Ligesom Haugen hegner paa den Nordre Side, saa var man og betænkt paa at omgive Slots-Gaarden mod den Søndre Side, med en (225) lavere Bygning, hvortil lagdes Grund og giordes Begyndelse med et Port-Huus midt for Slottet.

Men videre kom det ikke førend den nye Slots-Bygning i Kiøbenhavn, og det gamle Slots Nedbrydelse udkrævede, at Kong CHRISTIANUS VI. Med sin gandske Hofskat maatte udvælge det nær liggende Fridrichsberg, som sin Boelig, indtil Christiansborg blev færdig. For da, indtil videre, at kunne tage mod den gandske Hofstat, blev Fridrichsbergs Slots-Gaard omgivet med anseelige Bygninger af 3 Etager, hvilke mod Port-Huset i tvende Runddeele bøye sig tilsammen som et Slags Amphitheatrum, og ind ad mod Slots-Gaarden, hvile paa en Mengde af friestaaende Pillere. Disse gjøre altsaa en herlig Arcade, under hvilken man kand gaa Gaarden omkring, foruden at incommoderes af Soel eller Regn. Følgelig er dette Slot nu baade stort og prægtigt, samt af en gandske regelmæssig Architectur. Da det ligger høyt, sees det baade til Lands og Vands langt borte, og fra dets Gemakker, men allermeest fra den store Aletan paa Hovet-Bygningens Kaaber-Tag,

falder mod alle fire Sider, en ugemeen herlig Udsigt over Slots-Haven, mange Landsbyer, afvexlende Marker, Enge og Skove, samt over Kiøbenhavn selv og det Skibrige Øre-Sund.

Gemakkernes Symmetrie er ordentlig, samt deres Tapeter, Meubler og Malerier, fornemmelig nogle Plafonds af Krock, Coffre og Dagard, meget kunstige og rare i deres Art. Kirken er i Kiælderetagen, følgelig halv under Horizonten og halv derover, hvilket gjør den om Sommeren meget kølig og angenem. Neder for Biergets Fod ligge de Kongelige Stalde, Ride-Huset og Remiserne, saa og Kiøkenet. Derfra opbæres Maden ved en lang Hvælvning, som er mineret (226) tværs igiennem Bierget, og faaer sit Lyes oven fra nedfaldende igiennem murede Huller. (*)

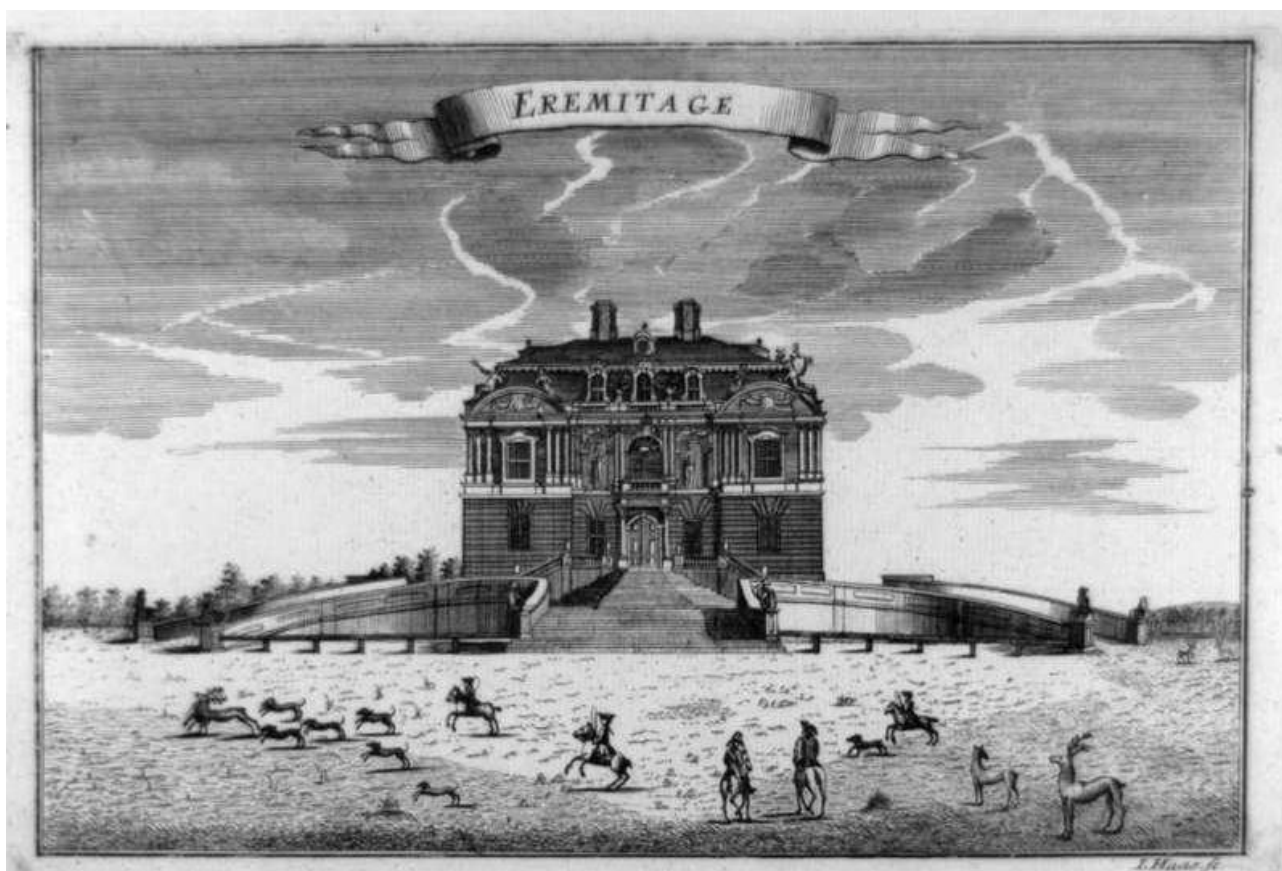
(*) En Metrisk Beskrivelse over Fridrichsberg Slot, haver BENDIX DIDRICHSEN udgivet 1705.

Slots-Haven er her til Lands uden tvivl den allerstørste, og over alt én af de ordentligste og prægtigste. Dens Alleer, Labyrinth, Lyst-Huse, Statuer, Orangerie og Menagerie, gjør at endogsaa en Fransos eller Italiæner tilstaaer, Haven kunde kaldes Kongelig, om den end laae i deres Climat, som ved Naturen haver meget forud af det Kunsten her maa bringe til Veye. Næst ved er en liden Dyre-Have og paa Slottets venstre Siden, en Fasan-Gaard, hvor Fasan-Mæsteren opdrager disse Fugle til Hoffets Behov.

Falkener-Gaard. Ikke langt fra dette Slot ligger den Kongelige Falkener-Gaard, hvor de aarligen fra Iisland ankommende rare Falke modtages og til Jagten afrettes, ligesom det Kayserlige, samt adskillige Kongelige og Fyrstelige Hoffer, ved deres hidsendte Falkenerere^{1/2}, her forsynes aarligen med et Antal af samme Luft-Jægere, hvilke ingensteds falde saa brugelige som paa Iisland.

Jægersborg. Nyeligen var i samme Kiøbenhavns-Amt og Gientoft-Sogn, det andet Kongelige Lyst-Slot Jægersborg, en liden Miil fra Kiøbenhavn mod Norden. Det kaldtes fordem Ipstrup og var en Herre-Gaard de Ulfelders Familie tilhørende, af hvilken Kong CHRISTIANUS IV. kjøbte det og ved Ombygningen lod det kaldte Jægersborg, fordi han i de næstliggende lystige Skov-Egne, fornøiede sig med Jagten. Dog blev den saa kaldte par Force-Jagt, efter Engelsk Maade, (227) der ikke anlagt førend i Kong CHRISTIANI V. Tiid, da og den store Park eller Dyre-Have blev indrettet, og naar Bondens Ager i denne og nærmeste Amter, derved kunde fredes for Viltets Overlast, maatte man ønske, at her ligesom i Engelland, bleve anlagte nogle flere af samme Slags. Om Jægersborg-Slot (som ikke var stort; men efter gammel Dags Maade ziirligt og havde et lidet Taarn med Spiir) er paa nærværende Tiid intet sønderligt at mærke, siden det for et Par Aars Tiid befandtes saa brøstfældigt, at det maatte afbrydes. Imidlertid findes dog paa samme Sted, i Anledning af Jagte, og de dertil henhørende Betiente, en god Deel andre Bygninger, saa den Samling Af Stalde og Huse haver langt fra Anseelse af en liden Bye. Hans Excellence Ober-Jægermæstren Geheime-Raad GRAM boer der, og næst ved findes nogle flere Sommer-Huse.

Charlottenlund. Lidt længer mod Østen nær ved Strandkanten, haver Hendes Kongelige Høyhed Printzesse CHARLOTTA AMALIA et Lyststed, fordem Gylden-Lund, men nu efter Hendes Kongelige Høyheds Navn, Charlotten-Lund kaldet. Huset som Anno 1733 blev ombyggt er lidet, men ordentlig, ziirligt og stort nok, til sit Brug, som er alene nogle Timers Forlysstelse. Haven med sit Orangerie, oag Allerne til alle Sider, gjøre Stedet behageligt og tiene Kiøbenhavns Indbyggere meere end Herskabet selv, til Forlystelse.

Erimitage. Den saa kaldte Eremitage i Dyrehaven, Anno 1736 af Kong CHRISTIANO VI. Bygt paa et høyt Sted, som giver god Udsigt til alle Sider, er et Lysthuus, alene til at spise i, udvortes ligesaa ziirligt af Architectur, som indvortes propert og ve indrettet, særdeles i det Gemak, hvor man spiser en Solitaire eller uden Opvartning, da igiennem (228) Gulvet, ved Vegt opløftes det fulde Tafel med al Tilbehør, og igien nedlades, naar man dertil giver Signal.

Frydenlund. Ey langt derfra i Sølerød-Sogn, er Frydenlund, bygget af Gros-Cantzler Grev Reventlov, og siden Dronning ANNÆ SOPHILÆ tilhørende, men nu Hans Kongelige Høyhed Cronprintz CHRISTIAN, som nyeligen haver ladet gjøre nogen Forandring, særdeles i Haven hvilken tillige med Egnen selv, gjør Stedet meget behageligt. Bygningen er otte Kantet og Gemakkerne ved Siden derfor ikke reguliere. Midt i er en Salon som bekommer sin Lysning igiennem de øverste Vinduer paa Taget. Dette er omgivet med en Aletan, fra hvilken havs den skiønneste Udsigt over Mark, Skov, Lyst-Huse ved Stranden og de Skibrige Øresunds-Vande. Huset er ikke stort, men til Forlystelse paa kort Tiid ret artigt.

Sorgenfrie. Sorgenfrie, strax Norden for Lyngbye, halvanden Miil norden for Kiøbenhavn, belv i dette Seculi Begyndelse, med stor Bekostning opført af Grev Carl Ahlefeldt og haver siden haft adskillige Beboere, endogsaa deres Kongelige Majestæt vores Allernaadigste Konge FRIDERICUM V. selv, da han endnu var Cron-Printz. Det tilhører paa nærværende Tiid Deres Høyfyrstelige Durchlaughtige Fyrstinde af Ost-Friesland, SOPHIA CAROLINA som ved Ombygning haver ladet det meget forbedre og pryde med et lidet Spiir. Haven af maadelig Storhed, er yndig og vel anlagt, med Terrasser mod den forbie løbende Lyngbye-Aae. Neden for Huset, paa begge Sider af Udkiørselen, ere nye Bygninger af god Anseelse til Domestiker, Stalde og Remiser.

Fridrichsdahl. Næst disse Kongelige og Fyrstelige Lyst-Huse her paa Amtet, findes adskillige andre Herre-Sæder og behagelige Sommer-Boliger, saasom Fridrichsdahl, ved den Østre Ende af Furesøe, et par Mile fra Kiøbenhavn, nu tilhørende Frue-Grevinde Schulin, vis Salige Herre haver ladet saa vel Huset af nye bygge, som Haven anlegge, med anseelig Omkostning. Den store Sal er ret skiøn og ellers i Gemakerne smukke Malninger. Skov-Egnen der omkring er én af de yndigste her i Landet. Haven, som Daler midt i og reyser sig til begge Sider temmelig høyt, forestiller tvende Amphithetra mod hverandre. Der imellem flyder den store Lyngby Aae fra Furesøe, som ligger strax hos. Paa Aletanen læses de faa betydelige Ord. Optimi Regis Beneficium. Da de Roeskildske Biskoper eyedte Kiøbenhavn, havde et Herre-Sæde, kadet Hiortholm, dette laae dog noget nærmere ved Furesøe, hvor Rudera endnu findes og vise at dets Bygninger have været stærke og vidtløftige. I den saa kaldte Grevens Feide 1535, holdt dette faste Slot den udvalte Kong CHRISTIAN III. Partie, og dets Commandant Peder Godske overgav det ikke til Grev Christopher af Oldenburg, førend alle Murene vare nedskudte, hvorfor Biskop Lauge Urne siden takkede ham alt got, og gav ham Kravløs for hvis der fandtes paa Slottet, efter HVITFELDS Ord, pag 1441. Det nu værende Friderichsdahl haver efter Matriklen, Hovet-Gaards Taxt i Ager- og Eng 21 Tønder 2 Skiepper, Skov-Skyld 14 Tønder 2 Fierdinger 2 Album, Mølle-Skyld 19 Tønder 3 Skiepper 2 Fierdinger 2/3 Album.

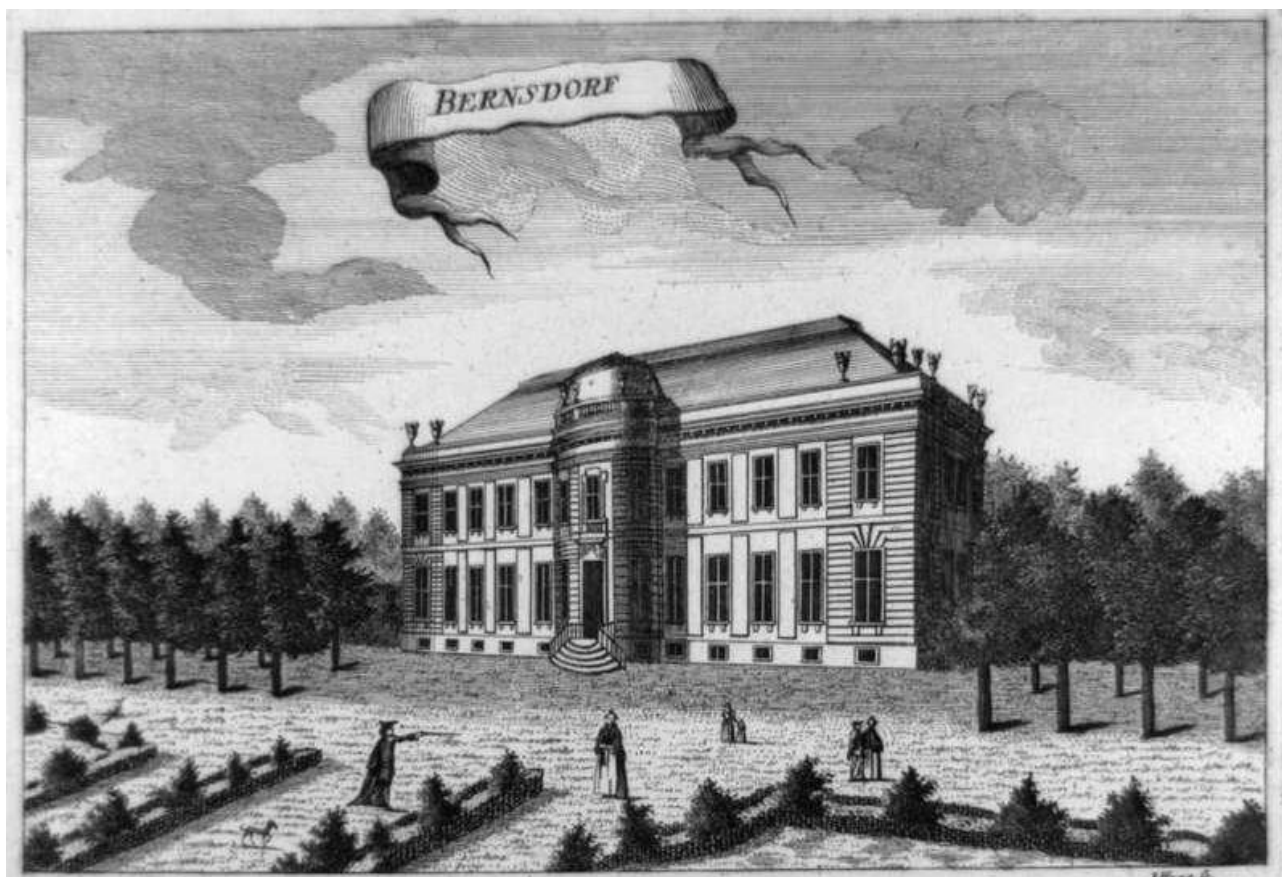
Sellerød. Sellerød ved Landsbyen af samme Navn, lod hans Excellence Grev FRIDERICH DANNESKIOLD til Samsøe, for en snees Aar siden, bygge med stor Bekostning paa et Sted, som ved sin Høyde og frie Udsigt over Søen, over grønne Skove og frugtbare Marke, haver stor Fordeel, allerhelst naar man paa den store Aletan over Hovet-Bygningen (230) beskuer denne Egn. Bygningen er rummelig og anseelig, samt af sin nærværende Eyere, HANS Excellence Hr. Geheime-Raad og Statholder Baron DEHN, Anno 1756 meget forbedret. (*)

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus II, 1764

(*) Paa nærværende Tiid beboes Sellerød af Hans Excellence Herr General Feldmarskalk Greve af St. GERMAIN.

Næst hos er bygget et lidet men propert og net Capel som ved en Corridor føyes til Huset. Haven er vel anlagt og haver paa tvende Sider Samfund med Skoven selv. Det kostbareste ved Stedet er Vandledningen, som formedelst en under Bierget gaende Heste-Mølle, drives over 30 Alne i Veyret, indtil det naar sit Fald, saa at Haven, Kiøkenet og Stalden dermed kand forsynes.

Bernstorf. Ikke langt herfra og nærmere ved Slottet Jægersborg, hvor tilforn var en Fasan-Gaard, haver hans Excellence Hr. Geheime-Raad Baron von Bernstorff Anno 1762 udvalt en meget behagelig Bygnings-Plads, og under Direction af den Kongelige Bygmæster Monfr. Jardin, ladet opføre et Sommer-Huus, indvortes saa ordentlig afdeelt og ziret, men udvortes af saa anseelig Architectur, at ikke mange her til Lands overgaaer det, helst naar man foruden Huset og Lyst-Haven, betragter den noget tidligere anlagte Kiøkken-Have, og den Fliid som der er anvendt paa at komme Naturen til Hiælp ved Kunst, saaledes at begge betimeligen kunde frembringe og føre til Fuldkommenhed de Frugter, som ellers sildig eller aldrig ville modnes i vort Lands Luft. Stedets Navn er Bernstorf.

Adskillige Lystgaarde. Foruden disse Herre-Sæder, findes i Kiøbenhavns Amt en god Deel andre Lyst-Gaarde for Folk af Middelstanden, sær deles Kiøbenhavns Indbyggere, af hvilke jeg ikkun vil nævne nogle, saasom Søe-Lyst, Emmedrup, (*) Skotsborg, Christiansholm, Treusand, Aggershvile, Eenrum, Springforbie, Caninholm, Rolighed og deslige enkelte Steder. Her til kommer et stort Tal saadanne Lyst-Gaarde eller Sommer-Huse og Haver, som adskillige private Folk beboe i visse Landsbyer, af hvilke nogle have saa mange Sommer-Huse, at de efterhaanden faae Anseelse for

noget almindelige Landsbyer, saasom Bagsværd, Sellerød, Nærum, Holte, Gientoft, Torbek og særdeles Lyndbye, hvilke sidste, ligesom Fridrichsbergs Bye, begynder at ligne én af vore smaa Kiøbstæder eller Flekker, deels ved Lystgaarde, deels ved Fabriqveurers eller deslige Borger-Folkes Huuse.

(*) Emmedrups Bygning og skønne Have er anlagt 1716, af da værende Ober-Secreteter Christian Mønnichen, og haver siden tilhørt Biskop Hersleb, nu Herr Cammerherre Baron Vedel, skiønt den paa nærværende Tiid beboes af den Kongelige Franske Ambassadeur Hr. Præsident d'Ogier. I de ældre Tider haver de været Herregaard ligesom Husum Gaard. De nævnes begge blant det Seculariserte Gods, som i Reformationens Tiid, hiemfaldt til Cronen, efter de Roeskildske Biskoper. Man meener at Biskop Absalon haver bygget Husum-Gaard, saa og næstliggende Brøndshøy-Kirke. Med denne sidste Landsbye, havde Kong CARL GUSTAV sin befæstede Leyer, da Kiøbenhavn af ham var belagt 1659 og 60.

Derimod er paa Kiøbenhavns-Amt, hvor de fleeste Bønder tilhøre Rytter-Districtet, ikkun nogle faa Hovet-Gaarde, som ellers her til Lands kaldes i Særdeleshed, Herregaarde, nemlig.

- 1) **Cathrinebjerg** udi Sengeløse-Sogn, slet af Bygning, dog af Avling meget god. Dens gamle Navn var Raarup, men imellem (232) de Aar 1665 og 1675, da General-Leutenat HANS VON AHELEFELD eyede den, blev Navnet forandret og efter hans Frue CATHRINE SEHESTED kaldet Cathrinebjerg. Tilhører nu hans Excellence Geheime-Raad og Vice-Statholder i Norge Jacob BENZON
- 2) **Edelgave.** I Bygning, som er kuns en snees Aar gammel, meget bedre end det forrige, men i Avling og tilliggende Bønder-Gods, langt ringere. Dens Oprindelse er ikke ældre end fra Kong FRIDERICI III. Tiid, da Landsbyen Rumpe, som der stod, blev nedlagt og Grunden foræret Rigens Admiral Henrich Bielke. Tilhører nu Enke-Fruen Etatzraadinde Bornemand.
- 3) **Hjortespring**, som ligeledes forud var en Landsbye ved Navn Tøbberup, blev af Ober-Jægermæster Hahn, med Kongelige Tilladelse, giort til en Hovet-Gaard, opbyggt paa bemeldte Byes og mange Familiers Undergang. I vore Tider haver den tilhørt Høyeste-Rets Procurator Hr. Ermandinger, men da dens Marker syntes beqvemme til Høe-Avling for Liv-Gardens Hæste, kiøbte Hans Kongelige Majestæt den til saadant Brug, og lod Hovet-Bygningen, saasom overflødig, nedbryde.
- 4) **Dronning-Gaard**, som ved en indløbende Arm af Fuersøe, omgiven med Skove, ligger meget behagelig, er nu Hans Excellence Hr. Geheime-Raad Hans V. Ahlefeld tilhørende, og haver som Hovet-Gaards Taxt, 35 Tønder 6 Skiepper 1 Fierding 1 Album, Skov-Skyld 2 Tønder 6 Skiepper 2 Album. Den kaldtes Dronning-Gaard, siden Dronning SOPHIA AMALIA eyede den og lod anlegge et Hollænderie, samt opføre en smuk Bygning, som siden er afbrændt, (233) og alleene Ladegaarden med Forpagternes Værelse i Stand, dog lader Gaardens høybemeldte Eyere, i dette Aar der paa giøre god Forbedring.

Knardrup Kloster. Udi Kiøbenhavns Amt ere endnu nogle Ting, Alderdommen vedkommende, ikke at forbigaa, saasom: Knardrup i Gangløse Sogn 2½ Miil fra Kiøbenhavn, var forud Hr. Ebbe Sunesens Gods, af Biskop Absalons Slegt, som HVIDTFELD melder p. 1511 men det blev med mere Gods tagen til Kronen, af Kong ERICH MENDEVED, ga han hevnedesih Faders Død paa

Marsk Stigs fredløse Partie, hvis Eyendom det havde været. Næstfølgende Konge CHRISTOFFER II. Stiftede der af, Aar 1326 et Kloster, Jomfru Maria til Ære, og lod Munkene komme fra Soer. Da Hertug Barmin af Pommern siden havde forstyrret det, saa sendtes 1343, anden Gang Munke fra Soer der hen. I Reformationens Tiid, blev dette seculariserede Kloster Gods, 1539 henlagt til de Kiøbenhavnske Professorers Løn, men da Kong FRIDERIC II. 1569 foretog sig at bygge Fridrichsborgs Slot og der af at gjøre et Kron-Lehn, uden Blanding af andet Gods, saa indløste han Knardrup Kloster fra Universitætet, for medelst et Mageskifte, mod andet tilstrekkeligt Strøe-Gods, i adskillige Lands-Egne, forbydende, efterdags at gjøre noget Mageskifte. Fra den Tiid af, er Kiøbenhavns Amt en Deel mindre end tilforn, dog et af de største.

Hvidøre Slot. Ved Landsbyen Hvidøre i Gientoft-Sogn, ikke langt fra Standen paa et lystigt Sted, haver fordmum lagt et lidet Kongelig Slot eller saa kaldet Kongsgaard, hvor om Hvitfeld p. 118 siger, at Kong CHRISTIAN II Boelskab, den berøgtede Diveke med din (234) Moder Sigbret, holdt Huus paa Hvidøre-Slot. End mere er dette Sted deraf navnkundigt, at Dronning ELISABETH, samme Konges Gemahl, Aar 1515 der blev sat i Land og indført i Kiøbenhavn. Siden blev denne Kongsgaard 1529 af Kong FRIDERIC I. forlehnet til en Spanier ved Navn Franciscus Medina. I Kong CHRISTIAN III Tiid, haver en Doct. Reventlow haft den i Forlehning, og efter ham den Kongelige Liv-Medicus Dr. Petr. Capitaneus 1547. Ligesom 1556 den Kongelige Hof-Chirurgus Mester Jacob Hasebart, og 1558 Liv Medicus Dr. Jacob Bording. Siden er Kongsgaarden blevet en privat Eyendom, dog uden Bønder-Gods, og haver nyeligen tilhørt Hr. Post-Casserer Pauli, saasom en Lyst-Gaard ved Navn Johannes-Hvile.

Af de saa kaldte Steen-Dysser, eller med store Steene omkring satte, og midt paa med en stor Steen liggende paa tre andre, distingverte Grav- eller Altar-Høye, fra Hedenskabets Tider, findes i dette Amt en god Deel, saasom i Gladsaxe-Sogn 7, i Lyngbye-Sogn 3, i Ballerup-Sogn 6, ved Maaler 1, ved Hersted Kirke 3, og i Taastup-Sogn ikke mindre end 9, af hvilke én holdes for den største og anseeligste i det gandske Land. I Udlændiske Reisendes Øyne er det slags Steene store Raritæter.

Snubbe-Kors. I samme Taastrup-Sogn, strax ved Landevøien, midt imellem Kiøbenhavn og Roeskilde, sees noget, som i disse Lande ellers sielden er til overs fra Pavedommets Tiid, nemlig et Crucifix af huggen Steen, ophøyet paa en muret Pillere, til hvis Vedligeholdelse er henlagt et par Bønder-Gaarde. Det kaldes gemeenlig Snubbe-Kors, efter Stifteren, en Ridder navnlig Eske Hemmingsen Snubbe, som (235) skal have ladet det opreise, til et Erindrings- og Taknemligheds-Tegn, da hans Frue, som var med ham paa Reisen, her blev overfaldet af Fødsels-Smærter og vel forløst. Monfr. VERNON melder noget der om sin Voyage en Dannemark, meenende at Almuens Folk, som gaae forbie, skulle falde paa Knæ der for, men om saadant er skeet i gamle Dage, da vides ikke at det skeer nu omstunder. Noget nær haver Overtroen, i vore Tider taget Afskeed. Gid Vantroen og Letsindighed ikke maatte indtage dens Plads.

De Kongelige Lehns-Mænd som af Arrilds Tiid have forestaaet Kiøbenhavns-Amt, indtil 1600, ere andensteds af mig anførte, nemlig i Origin. Hafniens. Pag. 137 seqv. Fra den Tiid indtil Souverainitæten og Lehnenes Reduction, vare de, efter RESENII Fortegnelse

Laurids Ebbesen	Anno 1602
Jörgen Kaas	Anno 1608
Cjristen Friis	Anno 1614
Mogens Kaas	Anno 1624

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus II, 1764

N. Sehested	Anno 1629
Joachim Beck	Anno 1632
Niels Vind	Anno 1641
Frands Brokkenhus	Anno 1650